

Primož Kočar

LE KAKO JE MOGOČE USKLADITI VELIČINO TEGA DUHA S TO KLAVRNO IGRO NJEGOVEGA TELESNEGA BITJA ?¹

"Trk krogel je odmeval po praznem prostoru, ko nenadoma zaslišim tam pri prvem oknu neko drsenje in praskanje po tleh in premikanje stola poleg mizice. Ozrem se tja; izpod tapectra ne klopi se nekaj motovili ... moj bog, saj to je vendar človek, ki se, opirajoč se na stol, poganja kvišku. Uspelo mu je z eno nogo že kleči ... no in sedaj je pokonci.

Prenehali smo igrati in presenečeno zrl v to nenavadno dogajanje in to čudno prikazen.

- O ti moj bog, saj to je vendar Cankar!- se mi je v hipu izvil spoznanje. Stal je proti svetlobi, tako, da sem dojel le njegov obris.

*Pogledal sem ga natančneje, ker nisem mogel na prvi mah verjeti, da je vse to res. Pa je le bil on; zrl je topo in izgubljeno. Površno in mlaha-vo je šel z rokami po obleki, kakor bi si hotel otre-
sti prah z obleke, potem si je popravil lase in se zagledal skozi okno v mimo hiteče življenje.*

Tako se zagleda človek, kadar je brez misli, prazen, votel...

V dno duše se mi je zasmilil tisti hip. Že sem hotel stopiti bliže, da mu pomagam, ko se je ozrl, kakor bi bil zaslutil mojo namero. Po njegovih kretnjah in očeh, ki so strmele nekam tja prek nas in našega biljarda in ki niso videle ničesar, sem v hipu spoznal, da je pijan.

Pošteno pijan, mogoče celo iz obupa in dolgega časa, ker so ga pregnali iz njegovega rožniškega raja, da se sedaj potika po mestu brez vsakega haska in cilja.

Bil je v takem stanju, da nisem mogel tega upravičiti in da so v hipu zaledenela vsa čustva usmiljenja. Obrnil sem se proč in se zagledal v biljard. Gledal me je, vendar ni me spoznal, videl sem to čisto jasno. Verjetno me ne bi bil spoznal, tudi če ne bi bil v vojaški obleki, mogoče celo, da me ne bi bil videl, čeprav bi me bil spoznal. Kadar je namreč bil v takem stanju pijanosti, mu je bil sleherni človek odveč. Vse mu je bilo takrat napoti, vse v spotiko, da je navadno postal osoren, tečen in čisto nemogoč. Poznal sem že to pri njem in imel svoje izkušnje z njim že takrat na naši valeti na Rožniku, pa tudi iz njegovega lastnega pripovedovanja. Prav zato sem rajši zatrl očitajoči glas svoje notranjosti in vesti in se ozrl proč. Zmagal je razum nad čustvom, saj tako ni bilo kaj pomagati.

Toda danes spoznavam, da Cankar le ni bil več tisti hip tak, kakor sem jaz mislil takrat. Prepričan sem namreč, da bi bil svoj čas čisto drugače sprejel to, kar se je nato zgodilo, kakor je sprejel tedaj. Od naše valette se je močno spremenil, saj je postal močno popustljiv, čisto krotek in miroljuben, skratka - mnogo starejši. /.../"²

Tako se spominja Ivana Cankarja Janko Omahen, ko ga je zadnjič videl spomladi leta 1918, v neki gostilni na Sv. Petra cesti. To je bila zadnja Cankarjeva pomlad.

Za Cankarja je znano, da je rad pogledal v kozarec in če je bila družba prava, ga ni motilo niti večdnevno popivanje po Ljubljani. "O svojih krokarijah je Cankar tako mimogrede kaj povedal, če je ravno nanesla prilika ali pa če je bilo krokanje vpleteno v kak dogodek, ki ga je čisto slučajno pripovedoval. Navadno pa je bilo sestavni del slehernega njegovega obiska v mestu."³

Z objavo korespondence Ivana Cankarja v Zbranih delih je prišla na površje vsa beda njegovega vsakdana, ki pa je hkrati polna tudi veselih trenutkov. Spričo mizernih razmer v katerih so živeli nekateri slovenski umetniki, je prišel dr. Reja (1877-1918), zdravnik na Bazovici, na idejo, da bi ustanovil "društvo ljubiteljev slovenske umetnosti". Do ustanovitve sicer ni prišlo, pač pa je Reja leta 1912 sprožil zanimivo podporno akcijo, ki naj bi Cankarja zdravstveno okrepila in ga iztrgala iz gostilniškega okolja na

¹ Janko Omahen, Obiski pri Ivanu Cankarju, Maribor 1969, str. 173.

² Janko Omahen, Obiski..., str. 172.

³ Janko Omahen, Obiski..., str. 36.

Rožniku. Doslej znani viri ne povedo naravnost, kako je prišlo do Cankarjevega "reševanja", govore pa o poteku akcije.⁴

V tej zasvojenosti je Cankarja spoznal dr. Henrik Tuma, odvetnik v Gorici, ki se je lotil podporne akcije "ozdravljenja" pisatelja, za katero ga je pridobil dr. Reja. Zato sta se v avgustu leta 1912 povezala. Tuma je obljubil pomoč. Cankarja je povabil na dopust v Kranjsko Goro, kjer je imela družina Tuma svojo hišo. S Tumovim "špartanskim" nastopom se je upornemu in svojeglavemu Cankarju kaj kmalu zlomila volja, da bi opustil svojo bohemskega razvado, zato sta se s Tumo kaj kmalu razšla. Tuma sklene svoj neuspeh poskus s pismom dr. Reji: "... No, gospod Cankar je izjavil, da hoče biti prost opoldne in zvečer pri jedi in da se sploh ne upa hoditi marveč da se bo sprehajal sam. Zato me je naprosil, naj mu od časa do časa dam posojilo za potrebne stroške. To pa je zlorabil tako, da je dobil vsega K 240.- in večji del tega premenil v različnih krčmah v četrtinke dobrega terana. Seveda se je pri tem skoraj vsak večer čez mero napil. /.../ Ni mi bilo mogoče vplivati na Cankarja ne moralno ne zdravstveno, ker sem bil premalo z njimi skupaj ter nisem mogel vplivati nanj z besedo ne z vzgledom svojim in svojih otrok.

Ivan Cankar je glede volje cel otrok. Kadar je sam, nimam najmanjše oblasti s seboj in se tolaži s frazo, da potrebuje obilo alkohola zato, da ga vzbuja na literarno delo. Daljša hoja, pravi, mu škoduje, fingira tudi omotičavost, le da se iznebi kake poštene gorske ture. Kolikor sem opazil, pa laliko hodi v breg in tudi po strmini celo do 4 ure. Vse na njem je torej le 'oblomovščina' /.../ Jaz storil sem več kot svojo dolžnost. Radi tega vzemite to poročilo na znanje in skrbite za Cankarja s pomočjo njegovih prijateljev, kakor morete in znate. Jaz se ne vdeležim nikake akcije več. Vse povedano porabite diskretno in posebno se priporočam, da ne delate radi denarnili stvari Cankarju nikakega očitania."⁵

O isti stvari piše tudi Cankar Reji, še predno je ta dobil Tumovo odpoved: "/.../ Včeraj popoldne sem se vrnil z Vršiča. Moj bog, kolika lepota! Tuma se je zgražal, da tako malo 'lazim', pa ni pomislil, da se en sam prizor človeku tako vseka

v dušo, da živi od njega vse leto, medtem ko so turisti gore prav tisto, kakor meščanu ulice. Ves omamljen sem bil! Čakaj, ti pošljem fotografijo! /.../"⁶

Cankar in Tuma sta si bila po političnem pričanju blizu, glede pogleda na vsakdanjik pa sta stala vsak na svojem bregu deroče reke. En urejen družinski človek, drugi bohem in pijanec, in vendar sta bila oba dejavna delavca vsak na svojem in hkrati oba skupaj na kulturno-narodnem področju. Njunega prijateljstva in neposrednega stika je bilo konec, a je Tuma še naprej ostal častilec Cankarja umetnika.⁷ Kasneje, leta 1918, sta se po izidu knjige *Podoba iz sanj* zopet zblížala.⁸

To pa je bil že čas Cankarjeve agonije. Bilo je sicer nekaj dogodkov v letu 1918, ko je propadla dvojna monarhija, ki so mu vtili nekaj novih moči - ko je sodeloval pri obnovi Slovenske Maticе in v pripravljalnem odboru za ustanovitev Narodne galerije.⁹ Zdelo se je, da se mu občasno vrnejo moči, saj je imel v tem letu še tri javne nastope. Najodmevnejši je bil gotovo tisti na Ljudskem odru v Trstu, aprila,¹⁰ ko je tudi Slovenski narod poročal: "On ne pozna več v sebi starega človeka pred boleznijo. V njem je sedaj novo in pomlajeno življenje."¹¹ V njem pa je že tlela iskra pogube, verjetno že od takrat, ko sta ga skušala ozdraviti Tuma in Reja.

Ko se je začela vojna in je bil Cankar interniran na ljubljanskem gradu, vedo povedati njegov zaporniški sotrpini o njem to, da je bil največkrat "apatičen in samotnen. Neprilagodljivost in bolezen pa sta mu zapor še oteževali."¹²

⁴ Ivan Cankar, Zbrana dela (dalje ZD) XXX, Ljubljana 1976, opombe pisma Izidorju Reji, str. 194.

⁵ Henrik Tuma, Pisma, Ljubljana-Trst 1994, pismo dr. Reji z dne 4. septembra 1912, str. 431.

⁶ Ivan Cankar, ZD XXX, Ljubljana 1976, pismo dr. Izidorju Reji z dne 20. avgusta 1912, str. 60.

⁷ Veljalo bi omeniti še pismo Cankarja Tumi, glede 'zaljvke', ki jo je zapisal Tuma v pismu 1. marca 1913 (dr. Henrik Tuma, Pisma in spomini). I.C. Henrik Tumi, 28. februarja 1913, Ivan Cankar, ZD XXX, Ljubljana 1976, pismo je prepisano na koncu razprave.

⁸ Henrik Tuma, Pisma..., pismo Cankarju, iz Trsta 3. februarja 1918, str. 34.

⁹ France Dobrovolec, Življenje Ivana Cankarja, Ivan Cankar - Slovenski pisatelj (1876-1918), 2. Izpopolnjena izdaja, izdal in založil Mestni muzej Ljubljana, 1965, str. 41.

¹⁰ Ivan Cankar, ZD XXV, Ljubljana 1976, opombe k predavanju Očiščenje in pomlajenje, str. 400.

¹¹ Slovenski narod, 24. April; I. C., ZD XXV, Ljubljana 1976, opombe, str. 406.

¹² Ivan Cankar, ZD XXIX, Ljubljana 1976, opombe k pismu Mileni Rolimannovi, št. 24, str. 488.

Da Cankar ni bil več pri močeh, da je bilo njegovo telo izmučeno, je naznanil že leta 1916, ko je pisal prijatelju F. Erjavcu: *"./.../ moja živčna razdraženost raste na tak prečuden način, da niti spati ne morem več po krščansko. Zdaj se že en teden dni spravljam na delo, vsako jutro zberem vse moči – pa leži pred menoj šele en sam popisan list!"*¹³

Cankarjevo duševno in telesno stanje je šlo vztrajno proti zatonu. Pika na i pa je bila izselitev z Rožnika, verjetno v septembru 1917, ki mu je pomenil drugi dom.¹⁴ Sedaj si je moral iskati sobo v Ljubljani, nekaj časa je prebival tudi pri Rohrmannovih, na Sv. Petra cesti št. 28, kasneje pa pri prof. Jožetu Puntarju, na Škofijski ulici 9, od tu pa se je preselil na Kongresni trg št. 5.¹⁵

Poleti, leta 1918, je Cankar odšel na svojo zadnjo 'terapijo', na Bled. Zdi se, da je bil že skrajni čas za zdravljenje, saj je sam pisal, da *"Prej bi že bil prišel na Bled, ali me je bogve kaj zgrabilo, tako da sem se celo vožnje ustrašil. Zdaj je boljše. V torek ali sredo prideva z Mileno gori."*¹⁶ Nekoliko boljšega zdravja se je vrnil v Ljubljano, vendar ga je kot temna senca spremljala njegova pivska razvada. Ko se je okoli 16. oktobra vrnil v Ljubljano, ni bil ozdravljen.

Ni se mogel upreti svoji naravi in tako je zadnjo krokarsko noč v svojem življenju prepil v družbi z Vladimirjem Levstikom, s katerim sta bila zdaj prijatelja zdaj sovražnika, a oba umetnika najvišjega razreda.

Na dan 27.10. 1918 sta se Cankar in Levstik pošteno odžejala. Križarila sta po ustaljeni poti, ki sta jo že mnogokrat prehodila. Niti Cankar niti Levstik nista slutila, da bo to njun zadnji skupni pivski podvig, da Cankar ne bo nikdar več kolo-vratil pijan po Ljubljani.

Ko sta prijatelja vzela slovo v noči 27. 10. 1918, je Cankar na poti v svojo sobo na Kongre-

snem trgu št. 5 padel. Ta padec je bil vzrok, da so ga dva dni kasneje sprejeli na "kirurški oddelek" deželne bolnišnice, kjer so ugotovili: *"Pac. Je predvčerajšnjim zvečer padel po stopnicah. Drugi dan je bil še pri dobri zavesti in še hodil. Potem ga je zavest vedno bolj in bolj zapuščala, pojavili so se krči povsem telesu. Incontinentia urinae et alviabusu alcoholi."*

St. pr.: Pac. Popolnoma nezavesten, bled. Hropeče dihanje neenakomerno. Puls 120. Temp. 38°. Takoj, ko pac. položi v posteljo, epileptičen napad. (tonični – klonični krči povsem telesu (obrazu, rokah, nogah). Puls postane komaj čutljiv. Lividnost obraza. – Pupile široke, ne reagirajo. Coffein inj. – Morphetum scopolamin inj. Leiterjevo hladilo na glavo. – Popoldne pride pac. k zavesti in govori par besed, a ne pozna okolice.

4.11. pac. od časa do časa popolnoma pri zavesti, potem pa zopet halucinacije. – Ponoči zelo nemiren hoče vstati, zaradi nevarnosti alkoh. delirija se pac. ordinira nekoliko alkohola. Temp. 37,5°-38°. Puls regularen, precej močan. Krči se od prvega dne dalje niso več pojavljali.

*7.11. pac. popolnoma pri zavesti. Halucinacije minile. Incontinentiae urinae et alvi še ostale. – Razen nekoliko otežkočenega mišljenja in slabšega spomina ni videti posebnih defektov."*¹⁷

Torej omračenega mišljenja in slabšega spomina so Cankarja, 18. novembra,¹⁸ odpustili iz bolnišnice, ker drugih posebnih defektov ni bilo videti. Cankarja je prevzela v oskrbo njegova nesojena nevesta Milena Rohrmann. Vendar ni dolgo ostal v oskrbi svoje najdražje. Že čez dober teden se je moral vrniti na zdravljenje na interni oddelek, kjer je kasneje, 11. decembra, tudi umrl.

"Medicinski oddelek

Štev. odd. 1947

Razred: II.r.

Starost: 42 let

Poklic s. pisatelj

Rojstni kraj: Vrhnika – Ljubljana

Domovinska občina:

Zadnje bivališče: Kongresni trg št. 5

¹⁷ Popis bolezni, zapuščina dr. Lojza Kratgherja, Časopisni izrezki, drugi tisk in razno gradivo, mapa XXVI, inv. št. 37/77, hrani NUK-rokopisni oddelek.

¹⁸ Ivan Cankar, ZD XXIX, Ljubljana 1976, opombe k pismom Mileni Rohrmannovi, str. 502.

¹³ Ivan Cankar, ZD XXX, Ljubljana 1976, pismo Franu Erjavcu, str. 91.

¹⁴ France Dobrovoljc, Življenje Ivana Cankarja, Ivan Cankar – Slovenski pisatelj (1876-1918), 2. Izpopolnjena izdaja, izdal in založil Mestni muzej Ljubljana 1965, str. 40.

¹⁵ France Dobrovoljc, Življenje Ivana Cankarja, Ivan Cankar – Slovenski pisatelj (1876-1918), 2. Izpopolnjena izdaja, izdal in založil Mestni muzej Ljubljana 1965, str. 42.

¹⁶ Ivan Cankar, ZD XXIX, Ljubljana 1974, pismo Julii Vovkovi, 12. julij, št. 25, str. 274.

*Sprejet (premeščen) dne 25. novembra
Umrl* dne 11. Dec. L 2 h ponoči 1918*

26.12. Že več mesecev pokašljeval. Poleti se je zdravil na Bledu in zelo zboljšal. Pred 1 mesecem je padel znak na stopnicah, dobil je rano zadaj na glavi. Tekom zdravljenja je bil večkrat po dalje časa nezavesten. Nekolikokrat epileptični napadi. – Že kake 14 dni mu sapa močno smrdi. Mnogo kašlja. Kak teden spusti blato in vodo v posteljo. Zavedal se je do sprejema v bolnico povečini popolnoma.

30.11. Stat. Praes.

Male, gracilne postave, zelo shujšan in anemičen. Pljuča: zadaj v desni fosa supraspin. Pri-krajšan zvok s timpanisom; v fosa infrasp. Do kota lopatice precejšna zamolklna, proti strani s timpanitičnim sozvoikom, navzdol do baze pri-krajšan zvok s timpanizmom. Na konici je po-daljšan, skoro bronhialen ekspirij. V fosa infrasp. Manj slišno dihanje z zvenečim rožljanjem, na bazi malo- in srednje mehurčasto vršanje in prasketanje. – Na levi strani razven nekoliko bronhitis precej normalen izvid. – Spre-daj na desni strani grčanje in ješanje; na levi diha-nje čisto.

Srce: od pljuč precej pokrito, zvoki jasni.

Tachycardia.

Pacijent leži skoro neprestano v popolni neza-vesti, včasih ima mimogrede polsvetle trenutke. Intenziven foetor ekspiracijskega zraka. Sputum pičlo ekspektoriran, fetiden. Mikroskopično v njem zelo bujna, pisana flora. Bacilov tbc. Ni najti.

3.12. Status idem. Pacijent propada.

11.12. exitus letalis ob L 2 h po noči.

Dr. Jenko m. p. ¹⁹

*V glavi dokumenta je prečrtana rubrika izpuščen in nad njo zapisano s pisalnim strojem: Umrl.

Slovenski narod je sporočil to žalostno vest takole: "Ob sklepu redakcije je nam došla vest, da je v deželni bolnici po daljši bolezni za vedno zatisnil oči pisatelj Ivan Cankar. Dasi smo bili na to že pripravljeni, vendar je nas ta vest globoko pretresla, saj smo izgubili enega naših največjih, najzaslužnejših mož na polju slovenske književnosti. Kaj je nam bil Cankar v literaturi, bomo mogli presoditi šele sedaj, ko ga ni več.

*Cankar je bil najsijajnejša zvezda na obzorju naše moderne literature in njegovi umotvori so biseri ne samo naše, marveč svetovne književnosti.*²⁰

Nekaj dni po pogrebu, ki se je vršil na petek, 13. decembra 1918, je Slovenec podal takle opis pogreba: "Ivan Cankar je imel pogreb kot jih Ljubljana še ni videla – razen Krekovega. Narod je pokazal, kako ceni svoje velike genije in je dokumentiral zopet, da je zrel za svobodo. Ti-sočglava množica je spremljala pokojnega pe-snika sanj in hrepenenja na zadnji poti. Krasen šestuprežen gala-voz je peljal truplo duševnega velikana. Prelat Kalan, Finžgar in Silvín Sar-denko so pokopavali prijatelja. Ob vseh ulicah, po katerih se je pomikal sprevod, so stale nepre-gledne množice gledalcev. Vse ljubljanske sred-nje šole so se udeležile pogreba, zastopniki vseh kulturnih društev so mu izkazali zadnjo čast. Pred Narodnim domom je zapela Glasbena Ma-tica, isto pred Krekovo vilo in pri sv. Križu. Ko se je jel premikati sprevod, z Orli in Sokoli na čelu, se je oglasila raz streho Narodnega gledališča, fanfara, ki je svirala turobno žalno koračnico, kot poslovilno pesem največjemu našemu mo-dernemu pisatelju. Aeroplan je spremljal spre-vod v pozdrav nesmrtnemu geniju. Pred krsto so nosila dekleta lovorjeve vence z napisi Can-karjevih del. Skratka impozanten sprevod, kot ga zaslužiijo naši najboljši možje."²¹

Tudi drugi sodobni časniki so bili polni novic o gromozanskem sprevodu. Cankar ne bi bil Cankar, če se ne bi tudi na njegovem pogrebu dogodilo nekaj posebnega, namreč pogreb je prvič v naši zgodovini pospremila avijacija. Po-kopali so ga v družinski grobnici Rohrmanno-vih, pogrebne stroške je plačala Narodna vlada. Oktobra 1923 so Cankarjeve, Murnove in Kette-jeve posmrtno ostanke prenesli v skupno grob-nico slovenske moderne na Žalah. Spomenik je oskrbela Milena Rohrmann, zadnja Cankarjeva ljubezen.²²

Ko se je Cankar vrnil iz vojske, nekako ni več mogel najti notranjega miru. Na Rožniku je za-čutil, da je vse manj priljubljen, zato se je poleti leta 1917 preselil v Ljubljano. Že prej je večkrat izostal z Rožnika po nekaj dni in se klatil po

²⁰ Slovenski narod, 11. december 1918.

²¹ Pogreb Ivana Cankarja, Slovenec, 15. december 1918.

²² Ivan Cankar, ZD XXIX, Ljubljana 1976, opombe k pi-smom Mileni Rohrmannovi, str. 504.

¹⁹ Opis bolezni, zapuščina dr. Lojza Kraigherja, Časopi-sni izrezki, drugi tisk in razno gradivo, mapa XXVI, inv. št. 37/77, Irtani NUK-rokopisni oddelek.

Ljubljani ter iskal prenočišča. To je bilo obdobje, ko so ga največkrat videli pijanega v Ljubljani. Mnogi so z zaničevanjem gledali to bedno in nebogljeno bitje. Tudi Janko Omahen, ki je kot dijak hodil k njemu na Rožnik, se mu je v zadnjem srečanju odpovedal, pa čeprav ga je bil vajen pijanega, saj so se večkrat skupaj napili.²³ Z objavo pisem sta se nam razkrila ves blišč in beda Cankarjevega življenja. Mnogi trdijo, da je bil revež, v prejšnjem sistemu se je o njem govorilo malodane kot o proletarcu. Pa vendar ni tako. Cankar je prejemal precejšnje honorarje in predujme.²⁴ Sicer je res, da "Cankar bi pri Nemcih in ob svoji pridnosti moral postati milijonar, pri nas strada. Čudno je, da še toliko zasluži."²⁵

Njegov problem je bil v tem, da z denarjem ni znal delati, čeprav ga je vest včasih opomnila na to. Predvsem v zadnjih mesecih življenja, ko je večino svojega honorarja prejetega za knjigo *Podobe iz sanj* izročil prijatelju dr. Puntarju, da mu je ta oskrbel hrano pri Štruklju.

Kljub vsej bedi zadnjih let je še enkrat poprijel za delo in napisal še zadnji umotvor, t. j. *Podobe iz sanj*, za katerega je ob njegovi smrti Slovenski narod zapisal: "Podobe iz sanj so njegova labodja pesem. Ako bi ne bil napisal ničesar drugega kakor to, bi že to zadoščevalo, da bi bilo njegovo ime vklesano med prvimi in največjimi v naši književnosti."²⁶

Cankar je bil pijanec, bohem in umetnik. Znal si je ustvariti slavo že za časa svojega življenja. Še danes sije kot nedotakljiv bog na Olimpu, vendar premnogim služi kot opravičilo za pijančevanje. Cankar ni bil zgolj pijanec, bil je tudi delavec. Za boljše umevanje njegove narave si oglejmo pismo Henrikumu Tumi, kjer ogorčen zavrača vse trditve o svojem brezposelnem življenju.

Pismo Ivana Cankarja Tumi, 28. februarja 1913:

"Velecenjeni!

Kar ste mi storili dobrega v Kranjski gori, Vam daje pravico, govoriti z menoj svobodnejše, kakor bi smel kdo drugi. Ali tudi najboljšemu prijatelju ne dovolim, da bi mi delal krivico. Predrz-

nili ste si napisati besedo 'študent brez dela'. Brez dela! Zdaj, ko berem Vaše pismo in Vam odgovarjam, imam pred seboj korekturne pole za svojo 25. knjigo. Ali še ni dovolj? Kaj naj razbrizgam svoje možgane? Vi se hvalite s svojim delom, delom, delom; z dolžnostjo. Kaj pa je to Vaše delo in ta Vaša dolžnost? Kaj pa bo ostalo od vsega tega, komu koristi in kaj pomeni? Jaz sem bolj globoko oral, moje brazde bodo ostale! Vi ste me pač videli ob vinu in puncih; živ krst pa me ne vidi tiste dolge tedne, dni in noči, ko hodim gor pa dol kakor v rešetki in kujem s kladivom stavek na stavek. Saj jaz, hudiča, nisem kriv, da sem Slovenec. Butasti blebatač Sudermann je milijonar, pa nima čisto gotovo niti pol mojega talenta in niti četrtinko moje pridnosti! – Poslal Vam bom čez tri dni svojo najnovejšo knjigo. Takrat prekličite vse, kar ste mi pisali! Saj vendar ni umotvor odvisen od stola in peresa, temveč je odvisen od groznega napora, ki se ga človek iznebi komaj v tistih par urah spanja! Ljudje ne vedo ničesar! S strastjo in ljubeznijo mislim že tri leta na roman, ki bi ga rad napisal in v katerem bi rad utelesil naš narod, ves, kakršen je. V živi podobi njegove zgodovine od 1894-1905. Ne morem! Za tako delo imam moči več kot preveč, toda časa nimam. Treba je namreč čisto živalskega življenja in to stane! Eno samo leto, eno samo leto brez grdih skrbi, ki jih nisem jaz kriv, ki jih skrivam, pa jili do konca ne morem skriti! Zdaj ne vem, kam sem zašel. Vaše pismo me je tako razburilo, da nisem vedel, kaj bi. Zaradi tistih par kron sem zašel v sramotno blamažo. Vi, ki imate pamet, ste si morali vendar misliti, da bi Vam brez absolutno nujnega vzroka ne bil pisal. Pa bodi! Navsezadnje bo veljalo za vsakega slovenskega umetnika tisto, kar je rekel Costa za Fr. Levstika: "Krepiereen soll der Hund!" Tako je! –

Z odličnim spoštovanjem
Ivan Cankar"²⁷

²³ Janko Omahen, *Obiski pri Ivanu Cankarju*, Maribor 1969, str. 116.

²⁴ Dušan Moravec, *Schwentner in slovenska moderna*, SAZU Razprave XIV, Ljubljana 1996, str. 145-149.

²⁵ Henrik Tuma, *Pisma, Ljudevitu Furlaniju*, str. 117-118.

²⁶ Slovenski narod, 11. december 1918.

²⁷ Ivan Cankar, ZD XXX, Ljubljana 1976, str. 63-64.